

סימן רה

שאלה

דברי יוסף

צורבא מרבנן חריף ובקי ומתמיד יודע נגן בכמה מיני כלי זמר, שאל אם הרשות בידו לנגן בכינור לפני חתן וכלה הן בהליכתן לחופה או במשתה של מצוה חתונה, * או נימא דאסור לו לבזות עצמו מפני כבוד תורתו. ומה שאמרו [קדושין לב.] חכם שמחל על כבודו כבודו מחול, יש לומר העדר דקימה והידור שאני, משא"כ בזיון. וכן כתבו הרמב"ם [תלמוד תורה פ"ה ה"א] והריב"ש בתשובה סוף סימן ר"ך וכתבו רמ"א בהג"ה קטנה [יו"ד] סוף סימן (רמ"ג) [רמב] [סעיף לב].

תשובה

לפי הצעת שאלתך היה ראוי להסתפק אם כנגן המנגן לפני חתן וכלה הוי בזיון, דדלמא לא הוי רק העדר כבוד. אף שהוא שירות ופעולה ודרך לקבל עליה שכר, מכל מקום הרי העמידה לפני המסובים ומשקה להם גם כן שרי אפילו לנשיא ותלמיד חכם כבפרק קמא דקידושין דף ל"ב ע"ב. ועל כרחך תאמר דלא מקרי בזיון רק בענין שאינו מתנהג בנקיות ובכחאי גוונא, כענין מה שאמרו [שבת קיד.] כל תלמיד חכם שנמצא רבב על בגדו וכו', משא"כ אם עושה לכבוד אחרים הלא נאמר [אבות פ"ד מ"א] איזה מכובד המכבד את הבריות, וזה נקרא מוחל על כבודו. מכל מקום נניח ולא נזניח הצעתך, ונתפוס שהוא קצת בזיון לפי סדר והנהגת עולם, * ושמים מוכיח עליהם שנקראים לצנים.

ולפי זה היה נראה לכאורה דתלי בפלוגתתא דרבוותא, כי דעת הרמב"ם [גזלה ואבדה פ"א ה"ז] גבי מה שאמרו רז"ל [בבא מציעא ל.] זקן ואינו לפי כבודו שאם בעל נפש הוא יחמיר

וישיב אבידה, גם יפרוק ויטעין [רוצח פ"ג ה"ד], אף שאם היה שלו לא היה מתבזה בזה. והרא"ש [בבא מציעא פרק ב סימן כא] חולק וסבירא ליה דאינו רשאי לבזות כבוד תורתו אחר שהתורה פטרו, עיין טור ושו"ע [חומ"מ] סימן רס"ג [סעיף ג] ורע"ב [סעיף ג]. ואם כן יש לומר קל וחומר למילתא יתירתא דלא רמיא עליה כלל כגון נדון ששאלת.

ואין לומר לדעת הרא"ש דסבירא ליה הואיל דכתבה תורה 'והתעלמת' שמע מינה דדעת תורה כך, ואע"פ דכללו גביה גם כהן והוא בבית הקברות ושלו מרובה מכל מקום בבבא מציעא דף ל' [ע"ב] הוכיח הש"ס דלא אתי רק לזקן ואינו לפי כבודו, והיכי דגלי גלי. שהרי בפרק קמא דברכות [יט:] בעי למימר שאני התם דכתיב והתעלמת, ומקשה וניליף מינה, רק דמשני איסורא מממונא לא ילפינן, ואם כן בכהאי גוונא דלא הוי מניעתו מלנגן איסור ודאי נשאר ילפותא מוהתעלמת, ולפי דעת הרא"ש אסור לבזות עצמו. אף כי תירוצ' איסורא [מ]ממונא לא קאי בש"ס רק שב ואל תעשה שאני [שם כ.]. (ובתוספות בבא מציעא דף ל' ע"ב [ד"ה אלא] דמשמע דנשאר תירוצ' איסורא [מ]ממונא לא ילפינן, צ"ע). ואם כן כל שכן דלדעת הרא"ש אסור לו לתלמיד חכם להתבזות לדבר מצוה אפילו רמיא עליה, כל שכן בכהאי גוונא.

ויש עוד נפקא מינה בפלוגתתא הנ"ל דרמב"ם והרא"ש, להא דקיימא לן שאין הכהן גדול מעיד רק בפני המלך כבסנהדרין דף י"ח ע"ב, אם ירצה להעיד אם רשאי, ולרא"ש אינו רשאי. וכן צורבא מרבנן דידע סהדותא במסכת שבועות דף ל' [ע"ב] להרא"ש אינו רשאי, דהרי הש"ס מדמי לה לפעמים שאתה מתעלם וכו'. ואע"פ דנקט לשון 'ואינו לפי כבודו' על כרחך ר"ל

* או נימא דאסור לו לבזות עצמו מפני כבוד תורתו וכו'. עיין עדות ביהוסף דרוש ט אות ח שדחה דברי רבינו מדינא, והובא בשדי חמד כללים ערך כבוד אביו ורבו כלל לא סוף ד"ה אמנם.

* ושמים מוכיח עליהם שנקראים לצנים. ראה במנהגי וורמיישא שבהוצאת מכון י"ם חלק ב עמוד ז בהערות המהדיר.

דמתבזה, דאם לא כן הא כבודו מחול וכמו שכתבתי בסמוך.

ויש לי תמיה על מה שכתב רבינו ירוחם [מישרים נתיב ב חלק ב יא, ד] גבי תלמיד חכם שהבית דין שולחין וכו'. דאם כן הא דמקשה בפרק כהן גדול [סנהדרין] דף י"ח [ע"ב] מעיד והתניא והתעלמת, לישני ליה מאי מעיד לפני שנים ששולחין אליו, אלא על כרחך דמכל מקום הוי בזיון שנעשה עד לפני בית דין דזוטרי מיניה. מיהו יש לומר דמשמע ליה להש"ס דמה שאמרו 'מעיד' ר"ל שהולך לבית דין, דאי ששולחין אליו, מלך נמי בכהאי גוונא מעיד. ובכהאי גוונא תרצו שם התוספות [ד"ה מעיד] על שהקשו לוקמיה בעדות החודש. והוא הדין הכי נמי מוכרחין אנו לתרץ לדעת ר"ת [תוספות יבמות לא: ד"ה דחזון] דסבירא ליה דמותר לשלוח עדותן בכתב לבית דין.

ואין לומר לחלק דגבי אבידה חיישינן לבזיון כבוד התורה מפני הרואים דלא ידעו שמטפל בה להחזירה, * גם בפורק וטוען יחדוהו שמבזה עצמו בשכר שמקבל ממנו. דלשון הרא"ש לא משמע כן, [שכתב] רק אחר שהתורה פטרו אין לו לבזות עצמו, משמע דאסור מצד עצמו.

ואין להקשות על הרא"ש ממה שנאמר [שמואל ב ו, טז] ודוד מפזז ומכרכר וגו' וכמו שאמרה מיכל [שם שם, כ] כהגלות נגלות אחד הריקים, דודאי דבר שבקדושה שאני כמו שאמרו [ירושלמי שבת פרק י הלכה ג] אין גדולה בפלטין של מלך, ומיכל שקלה למיטרפסה כדאמרו רז"ל. ובזה נתישב קצת על שתלמידי חכמים וגדולי הדור מטפלין בעצמן בעשיית סוכה אף ברשות הרבים ובחצר המפולש, וכך ראוי להם, וכן כתב מהרי"ל [מנהגים, הלכות סוכות אות א] שמצא מהר"ם עוסק בעשיית סוכתו, מפני שסוכה קצת קדושה יש בה כמו שאמרו רז"ל [סוכה ט.] שחל שם

שמים על הסוכה כל שבעה כשם שחל על החגיגה ממה שנאמר [ויקרא כג, לד] לה'.

האמנם קשה על שאיבת מים דרך רשות הרבים לרבנים ותלמידי חכמים למצות מצוה, הא הוי ליה בזיון כמו שנאמר [יהושע ט, כז] לחוטבי עצים ושואבי מים. מיהו על הרא"ש גופיה לא קשה אדידיה במה שמצינו [טור או"ח סימן תס] שהיה מתעסק בעצמו בלישת המצות, דיש לומר שהיה בביתו ואין זר רואה. ובכהאי גוונא יש לומר נמי הא דבגמרא פרק כל כתבי [שבת] דף קי"ט ע"א דרב יוסף מצלח ציבי וכו' ע"ש או"ח סימן ר"נ, רק דבלאו הכי נראה [ד] שבת קודש הוא, וכמו שכתבתי בסמוך. ומכל מקום שאיבת מים הנהוג, קשה. וכן גדולי הדור אינם נמנעים מלהתחבר בחבורות קברנים ומיטפלין בחפירה וכל צרכיו. ואם כן לפי מה שכתבתי לדעת הרא"ש לא נכון לההוא צורבא מרבנן לעשות כן.

רק דצ"ע מהא דאתחזי עמודא לפני רבי יהודה בר אלעאי [כתובות יז.] דהוי מרקד אתלת לפני חתן וכלה עד שאמרו חכמים קא מכסיף לן סבא, ובלי ספק לאיניש בעלמא הוי ליה בזיון. ויש לומר דאדם מפורסם בחסידות שאני. רק דיש לומר הוא הדין בנדון דידן דכולי עלמא ידעין דאין לו שכר בעמלו ושהוא עושה לשם שמים ואין בו שום נדנוד חשד, למה נאסור לו, וכך נראה לי דשרי ומצוה רבה עביד. צא ולמד מאיזבל לפי דברי רז"ל במדרש [פרקי רבי אליעזר פרק יז].

ודברי הרא"ש אינם רק בדבר מצוה שהוא בין אדם לחבירו דפטרה תורה לזקן ותלמיד חכם ואינו לפי כבודו, ככלל שאמרו רז"ל [נבא מציעא ל:] כל שהיה מטפל באבידה שלו וטוען ופורק בשלו הכי נמי בשל חבירו, דלא ציוותה תורה רק ואהבת לרעך כמוך שהוא טעם בכל מצות שבכהאי גוונא, ואם ירצה להחמיר נעשה

* גם בפורק וטוען יחדוהו שמבזה עצמו בשכר שמקבל ממנו. צ"ע בשכר מאי בזיון שייך, הרי אמר ליה רב לרב כהנא פשוט נכילתא בשוקא ולא תאמר גברא רבא אנא (ליקוטי חב"ח).

כמבזה תורתו ליטפל בממון עצמו שאין ראוי לבזות עליה דגם כן אסור. ונרמז במה שאמרו בגמרא דברכות הנ"ל [יט:] איסורא מממונא לא ילפינן, דקרי להשבת אבידה ממנו, והוי ליה למימר איסורא ממנו לא ילפינן, אלא על כרחך כמו שכתבתי שמקור מצוה זו אינה רק ממנו. *משא"כ במצות שבין ישראל למקום ברוך הוא, כל שכן מצוה שהזמן גורם, הן על כל

ישראל הן המפורסם לפי שעה ליחיד בציבור אין בו משום ביזוי כבוד זקנה ותורה. וכל הנוהג קלות בעצמו לצורך גבוה ומצות ה', אף שאינה מצות עשה ממש רק גמילות חסדים שילפינן מוהלכת בדרכיו [דברים כח, ט] הרי זה משובח ותבא עליו ברכה. והנראה לפענ"ד כתבתי.

נאם הטרוד יאיר חיים בכרך

סימן רו

שאלה

על דבר פרנס המדינה ששלחוהו בני המדינה בשכר שקצבו לו אל המלכות, להשתדל אצל המלך על דבר הטלת אלף ר"ט שלא כסדרן על בני המדינה לסיוע הוצאת המלך למלחמה עם שכנגדו. והשתדל ליטול החצי מהסך. והתלוננו בני המדינה על השתדלן ובקשו לקפח שכרו בג' דברים. הא', כי נודע להם שנתרצה הפרנס בכתב הראשון בחצר המלך לתת ת"ק, ומאחר שנודע כי מלך רחמן הוא ואלו ביקש ר' ואפשר בלא דבר היה מרוצה, מאחר כי עניים הם והיוקר גדול ובלאו הכי הם מוכבדים במסים תמידים הרגילים, וכאשר הביא בכתב הבקשה. שנית אמרו על דבר הנ"ל וגם על הוצאה ודמי לא יחרץ, אף כי נאמן בעיניהם מכל מקום נראה להם כי על ידי שהמציא לעצמו כתב חירות בכמה משא ומתן וחפשי ממכסי גוף וממון, על כן ריבה בהוצאות ודמי לא יחרץ בעניני הקהל, כי על ידי הנאות הללו נתקרבה דעתם לסייעו בכל מבוקשו. וכן המלך בעצמו אידי דנהנה סך רב מהקהל על ידו, מהנה. והשלישי, כי ריבה בהוצאות מזונות ושאר דברים בהמשך זמן רב אשר שם, והאריך בהתרשלות באשר היה אפשר לגמור ההשתדלות בזמן קצר, והוא מפני שנשא ונתן שם בכסף וזהב ואבנים טובות והרויח סך רב, וכן לא יעשה.

והפרנס השיב כי דברים אלו רק עלילות ודברים בדוים, כי לא נתרבה הוצאות אפילו פרוטה בשבילו, ומה שעשה בריצוי ת"ק הוא על פי עצת יועצים ושרים עם הסכמתו, פן יחרה אף המלך באם ירצה לתת רק סך של הבל, וכל שכן אם יבקש לצאת חפשי.

תשובה

לדעתי הדין עם הפרנס, וכל דברי המתנגדים אינם רק דברי קנאים ומתלוננים שבעדת קרח, ואין כאן טענת ודאי כלל. וראוי לגעור בהם, דאם לא כן אתה נועל דלת לפני הצריכים שתדלנים, ובכהאי גוונא חששו רז"ל (עיין יו"ד סוף סימן רנ"ב [סעיף יב] בהג"ה וחז"מ סימן ש"פ סעיף ג') בכמה דוכתי. ואף אם נהנה השתדלן בהוצאת הקהל מה להם, הרי זה נהנה וזה אינו חסר במבואר בהגה חז"מ בסימן רס"ד סעיף ד'.

ושאר דבריהם הם רק חששות, ומי ששולח שתדלן דעתו שיעשה כפי שכלו, מכל שכן אם דיבר עם יועצים אשר ידעו דעת עליון, הוא המלך וטבעו. גם השכל נותן דיש לחוש לאחרון אף בשאלה שאינה הוגנת, ושאלת בת שבע מבנה לתת אבישג לאדוניהו [מלכים א ב, כ-ה] יוכיח. וכמו שדרשו רז"ל [ילקוט שמעוני

* משא"כ במצות שבין ישראל למקום ברוך הוא וכו' אין בו משום ביזוי כבוד זקנה ותורה. עיין באר יעקב חז"מ סימן ח' ושערי תשובה [או"ח] סימן רנ"ג ס"ק ב' (בית דוד).